

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
«*Ανθρωπογεωγραφία, Ανάπτυξη και
Σχεδιασμός του Χώρου*»

Ακαδημαϊκό έτος
2023-2024

ΜΑΘΗΜΑ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ:

Αστική Ανάπτυξη και Πολιτικές

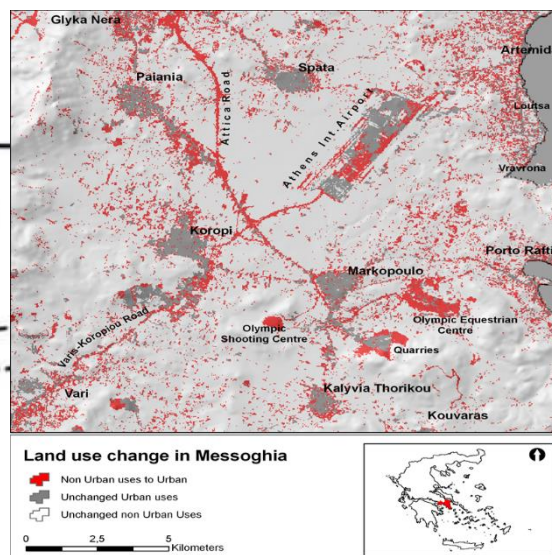
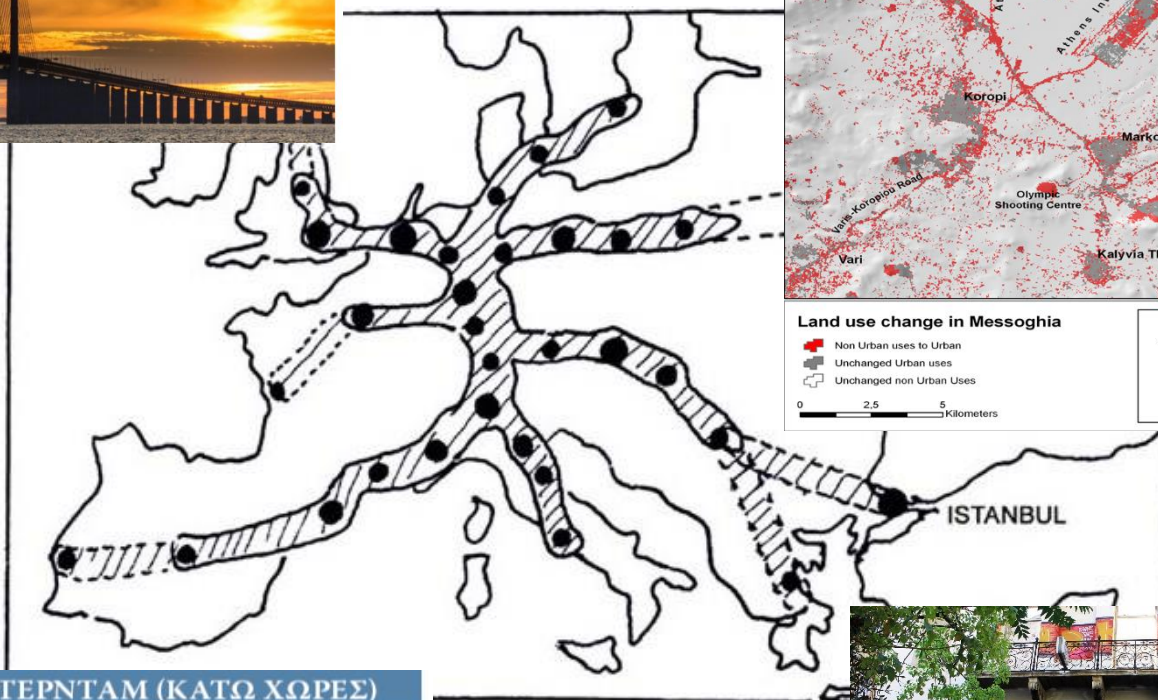
Υπεύθυνος μαθήματος: Ι. Χωριανόπουλος

ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στο μάθημα εξετάζεται η εξελισσόμενη διαδικασία της νεοφιλελεύθερης αστικής αναδιάρθρωσης, καθώς και οι φορείς αλλά και οι πολιτικές που την προωθούν και την κατευθύνουν. Η παγκοσμιοποιημένη οικονομική πραγματικότητα, υποστηρίζεται, εμπεδώνεται και συντονίζεται τοπικά, και συνοδεύεται από τη στροφή της αστικής πολιτικής προς τη στήριξη της 'ανταγωνιστικότητας', υποσκάπτοντας τον στόχο της ισόρροπης ανάπτυξης και της 'δίκαιης πόλης'.

Στο πλαίσιο του μαθήματος αναλύονται τα 'κυρίαρχα' παραδείγματα διαχείρισης και διακυβέρνησής της 'παγκόσμιας' και της 'ανταγωνιστικής' πόλης, καθώς και η κριτική που έχει ασκηθεί σε αυτά. Ερευνώνται οι αστικές πολιτικές που προωθούνται από την Ε.Ε., καθώς και η σχετική δυνατότητα των Ελληνικών πόλεων να ανταποκριθούν ή και να αμφισβητήσουν τις νέες χωρικές αναδιαρθρώσεις και προκλήσεις. Έννοιες, όπως η 'αστική διάχυση' (μορφή), η 'ανακλιμάκωση' (πολιτική δομή), η 'εταιρικήτητα' (διακυβέρνηση) καθώς και η 'αστικοποίηση της λιτότητας', θα συζητηθούν μέσω συγκεκριμένων παραδειγμάτων, εστιάζοντας σταδιακά στην Ελληνική περίπτωση.

ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ (ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ)

ArenA, μια εταιρική σχέση για την απασχόληση

Συνολικό κόστος: 650 000 ευρώ
Συνεισφορά ΕΕ: 325 000 ευρώ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Ενότητα 1:

Αστικοποίηση, βιομηχανική πόλη και σχεδιασμός

Σκοποί ενότητας

Η ενότητα σκιαγραφεί και παρουσιάζει τη σημασία των πόλεων στο πλαίσιο της εκβιομηχάνισης των χωρών της βόρειας Ευρώπης.

Ήδη από το 18^ο αιώνα, οι πρωτοεμφανιζόμενες βιομηχανικές συγκεντρώσεις συνέθεσαν ένα νέο πλέγμα αλληλεξαρτώμενων πόλων χωρικής (οικονομικής και πληθυσμιακής) συγκέντρωσης, το οποίο δημιούργησε σταδιακά το δίκτυο των Ευρωπαϊκών πόλεων που αναγνωρίζουμε σήμερα ως οικονομικά και πολιτικά κυρίαρχο. Στο μάθημα θα εξεταστεί η διαδικασία συγκρότησης της 'βιομηχανικής πόλης', καθώς και τα λειτουργικά και κοινωνικά προβλήματα που αυτή παρουσίασε, οδηγώντας στην εμφάνιση των πρώτων σχεδιαστικών παρεμβάσεων και πρωτόλειων αστικών πολιτικών.

Λέξεις κλειδιά: εκβιομηχάνιση, αστικοποίηση, αστική μορφολογία, αστικός σχεδιασμός

Περιεγόμενα ενότητας

Συγκρότηση της πόλης στο 'κέντρο'

Αστικοποίηση και εκβιομηχάνιση

Η σημασία της γεωργικής παραγωγής

Ο ρόλος πόλεων στη διαδικασία της εκβιομηχάνισης

Η μορφολογία της βιομηχανικής πόλης

Τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά της πρώτης βιομηχανικής πόλης

Ιστορική εξέλιξη του σχεδιασμού

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Bairoch, P. (1988) *Cities and economic development. From the Dawn of History to the Present*. The University of Chicago Press: Chicago.
- Bairoch, P. (1989) Urbanisation and the Economy in Preindustrial Societies: The Findings of Two Decades of Research. *Journal of European Economic History*, 18: 239-290.
- Benevolo, L. (1993) *Η Ευρωπαϊκή Πόλη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Hall, T. (2005) *Αστική Γεωγραφία*. Αθήνα: Κριτική.
- Harvey, D. (1985) *Consciousness and the Urban Experience: Studies in the History and Theory of Capitalist Urbanization*. Oxford: Basil Blackwell.
- Harvey, D. (1985) *The Urbanization of Capital: Studies in the History and Theory of Capitalist Urbanization*, 2. Oxford: Basil Blackwell. 1985.
- Hohenberg, P.M. & Lees, L.H. (1995) *The Making of Urban Europe, 1000-1994*. Cambridge: Harvard University Press.
- Knox, P. και Pinch, S. (2009) *Κοινωνική Γεωγραφία των Πόλεων*. Αθήνα, Σαβάλας. (Κεφ. 2).
- Κομνηνός, Ν. (1986) *Θεωρία Αστικότητας I – Κρίση, Μητροπολιτική Αναδιάρθρωση, Νέα Πολεοδομία*. Σύγχρονα θέματα: Αθήνα.
- Le Gates, R.T., Stout, F. (2003) *The City Reader*. New York: Routledge.
- Pacione, M. (2009) *Urban Geography: A Global Perspective*. Routledge: New York.
- Schmal, H. (2020) *Patterns of European Urbanization Since 1500*. Routledge Library Editions: Urban History (Book 7). New York: Routledge.

Ενότητα 2:

Παγκοσμιοποίηση, παγκόσμιες πόλεις και νεοφιλελεύθερη αναδιάρθρωση

Σκοποί ενότητας

Η ενότητα εξετάζει τη συζήτηση για την παγκοσμιοποίηση, ανατρέχοντας στις ιστορικές της διαστάσεις, και αναζητώντας, παράλληλα, τον εξελισσόμενο ρόλο των πόλεων στις σχετικές οικονομικές και πολιτικές διαδικασίες. Η συζήτηση είναι οργανωμένη σε τρεις υπο-ενότητες, ξεκινώντας από την περίοδο της πρώτης παγκοσμιοποίησης και τον κανόνα του χρυσού (1871-1914)· συνεχίζοντας με τη μεταπολεμική συνθήκη και τη ρύθμιση του Bretton Woods (1945-1971), και καταλήγοντας στη σύγχρονη φάση της νεοφιλελεύθερης αστικής αναδιάρθρωσης. Η τρέχουσα παγκόσμια οικονομική ολοκλήρωση, υποστηρίζεται, ξεδιπλώνεται, εμποδώνεται και συντονίζεται μέσα από συγκεκριμένες αστικές διαδικασίες και υποδομές, οι οποίες έχουν αλλάξει τόσο τον οικονομικό προσανατολισμό των αστικών περιοχών, όσο και τις προτεραιότητες της αστικής πολιτικής. Η ενότητα εστιάζει στις εξελίξεις της τελευταίας εικοσαετίας, τις οποίες και προσεγγίζει μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα παρεμβάσεων στις παγκόσμιες πόλεις.

Λέξεις κλειδιά: παγκόσμιες πόλεις, τριτογενοποίηση, αστική επιχειρηματικότητα, αστικός ανταγωνισμός, εξευγενισμός περιοχών

Περιεγόμενα ενότητας

Η ιστορική διάσταση της παγκοσμιοποίησης.

Αστική μορφολογία και μετάβαση στην νέα παγκοσμιοποίηση

Φορείς και θεσμοί της παγκοσμιοποίησης

Ο ρόλος των πόλεων στην παγκόσμια οικονομία: Ανταγωνισμός και τριτογενοποίηση

Η στροφή της αστικής διακυβέρνησης: από τη διαχείριση στην επιχειρηματικότητα

Παραδείγματα ολοκληρωμένων σχεδιαστικών παρεμβάσεων στην παγκόσμια πόλη.

Αύξηση των κοινωνικό-οικονομικών ανισοτήτων στον αστικό ιστό

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Παγκοσμιοποίηση

- Κουρλιούρος, Η. (2011) *Διαδρομές στις Θεωρίες του Χώρου*. Αθήνα: Προπομπός. Το κεφάλαιο 17, 'Η οικονομική παγκοσμιοποίηση υπό το πρίσμα της κριτικής οικονομικής γεωγραφίας.
- Λεοντίδου, Λ. (2002) Η πόλη της παγκοσμιοποίησης: Τοπία εξουσίας και εστίες αντίστασης στον πλανητικό πολιτισμό. Στο Η. Ευθυμίουπουλος, Μ. Μοδινός (επιμ.) *Παγκοσμιοποίηση και Περιβάλλον*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- McNeill, D. (2017) *Global Cities and Urban Theory*. Sage
- Ravenhill, J. (2018) *Παγκόσμια πολιτική οικονομία*. Αθήνα: Τζίολα.
- Peck, J. Theodore, N. Brenner, N. (2010) Postneoliberalism and its Malcontents, *Antipode*, 41: 94-116.
- Ren, X., & Keil, R. (2017) *The Globalizing Cities Reader*. Oxon, Routledge
- Sassen, S. (2001) *The global city: New York, London, Tokyo*. Princeton U. P., Princeton.
- Sennet, R. (2005) Capitalism and the city: Globalization, flexibility and indifference. Στο Kazepov, Y. (επιμ.) *Cities of Europe* (σελ. 109-122). Oxford: Blackwell.
- Swyngedouw, E. Moulaert, F. and A. Rodriguez (2002) Neoliberal urbanization in Europe: Large-scale urban development projects and the new urban policy. *Antipode*, 34(3): 542-577.
- Fainstein, S. (2008) Mega-projects in New York, London and Amsterdam. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32: 768-785.

Ενότητα 3: **Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και ανταγωνισμός των τόπων**

Σκοποί ενότητας

Η ενότητα εξετάζει την πορεία της Ευρωπαϊκής οικονομικής ολοκλήρωσης και συζητά τις αλλαγές που η διαδικασία αυτή επέφερε στον οικονομικό ρόλο και στις πολιτικές προτεραιότητες των αστικών περιοχών.

Ο ανα-προσανατολισμός της αστικής πολιτικής στις χώρες μέλη της ΕΕ προς τη στήριξη του στόχου της οικονομικής ανταγωνιστικότητας, εντείνει τις κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες τόσο εντός του αστικού ιστού, όσο και ανάμεσα στις πόλεις της ΕΕ.

Η ενότητα υπογραμμίζει το κομβικό ρόλο των τοπικών αυτοδιοικήσεων στις σύγχρονες συνθήκες αυξημένου χωρικού ανταγωνισμού και εξετάζει τις ιδιαιτερότητες του Ελληνικού τοπικού αυτοδιοικητικού τοπίου και πλαισίου.

Λέξεις κλειδιά: Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, χωροθέτηση επενδύσεων, άνιση ανάπτυξη, βορράς-νότος.

Περιεχόμενα ενότητας

Ανερχόμενη σημασία του τοπικού επιπέδου

Συνθήκες 'αστικού ανταγωνισμού' κ' Ε.Ε.

Κατηγοριοποίηση και ιεράρχηση των Ευρωπαϊκών πόλεων

Η ένταση των χωρικών ανισοτήτων : Ευρωπαϊκό Πεντάγωνο

Ανάδειξη ιδιαίτερων περιφερειακών χαρακτηριστικών: Βορράς-Νότος.

Η Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση και οι σύγχρονες αναπτυξιακές προκλήσεις.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Börzel, T.A. & Langbein, J. (2019) Core–periphery disparities in Europe: is there a link between political and economic divergence?, *West European Politics*, 42:5, 941-964
- Butkus M, Cibulskiene D, Maciulyte-Sniukiene A, Matuzeviciute K. (2018) What Is the Evolution of Convergence in the EU? Decomposing EU Disparities up to NUTS 3 Level. *Sustainability*, 10(5):1552.
- Chorianopoulos I. (2002) Urban restructuring and governance: north-south differences in Europe and the EU URBAN Initiative. *Urban Studies*, 39(4): 705-726.
- Crouch, C. & Le Galès, P. (2012) Cities as national champions?, *Journal of European Public Policy*, 19(3): 405-419.
- EC (2016) *Urban Europe: Statistics on Cities, Towns and Suburbs*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Iammarino, S. Rodriguez-Pose, A. Storper, M. (2019) Regional inequality in Europe: evidence, theory and policy implications. *Journal of Economic Geography*, 19(2): 273–298.
- Potts G. (2002) Competitiveness and the social fabric. Στο I. Begg (επιμ.) *Urban competitiveness. Policies for dynamic cities*. Bristol, The Policy Press.
- Turok, I. & Mykhnenko, V. (2007) The trajectories of European cities, 1960–2005. *Cities*, 24(3): 165-182.
- Wachsmuth, D. (2016) Territorial competitiveness: Lineages, practices, ideologies. In, N. Brenner (Ed.) *Critique of Urbanization: Selected Essays*. Berlin, Boston: Birkhäuser (pp. 85-111).

Ενότητα 4: **Η συγκρότηση και η εξέλιξη της Ευρωπαϊκής αστικής πολιτικής.**

Σκοποί ενότητας

Η ενότητα περιγράφει τις συνθήκες και εξετάζει του λόγους που οδήγησαν στη συγκρότηση της Ευρωπαϊκής αστικής πολιτικής στα τέλη της δεκαετίας του 1980. Στη συνέχεια, συζητά μέσω παραδειγμάτων την εξέλιξη, τα χαρακτηριστικά και τους στόχους του πλαισίου παρέμβασης της ΕΕ στις αστικές περιοχές. Η εστίαση της συζήτησης σε συγκεκριμένες πρωτοβουλίες (URBAN, Urban Innovative Actions), και δίκτυα πόλεων (URBACT) έχει ως στόχο να γίνει κατανοητό το αντικείμενο της Ευρωπαϊκής αστικής πολιτικής, αλλά και τα μέσα που αυτό χρησιμοποιεί για την προώθηση των στόχων του. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο οργανωτικό σχήμα και στις διαδικασίες των Ολοκληρωμένων Αστικών Προγραμμάτων, όπως αυτά προωθούνται σήμερα από το ΕΣΠΑ και τα ΠΕΠ.

Λέξεις κλειδιά: Ευρωπαϊκή αστική πολιτική, ολοκληρωμένες παρεμβάσεις, ΕΣΠΑ-ΠΕΠ

Περιεχόμενα ενότητας

Η συγκρότηση της Ευρωπαϊκής Αστικής Πολιτικής
Η Συνθήκη του Maastricht (1992) και η εστίαση της χωρική πολιτικής στις πόλεις
Η Κοινοτική Πρωτοβουλία URBAN
Τα δίκτυα πόλεων URBACT
Η Ευρωπαϊκή αστική Πολιτική στα ΕΣΠΑ: Ολοκληρωμένες αστικές παρεμβάσεις

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής αστικής πολιτικής

- Cotella, G (2019) The Urban Dimension of EU Cohesion Policy, in E. Medeiros (Ed.) Territorial Cohesion: The Urban Dimension. Cham, Switzerland: Springer International Publishing.
- De Frantz, M. (2022) The Politics of the EU Urban Agenda: Mobilising the ‘Right to the City’ for European Governance?. *Urban Research & Practice*, 15:5, 655-678
- Anguelov, D. Leitner, H. & Sheppard, E. (2018) Engineering the financialization of urban entrepreneurialism: The JESSICA urban development initiative in the European Union. *International Journal of Urban and Regional Research*, 42(4): 573–593.
- Zimmermann, K. & Atkinson, R. (2021) Urban policy in European Cohesion Policy. In, Rauhut, D. Sielker, F. & Humer, A. (Eds) *The EU’s Cohesion Policy and Future Spatial Governance: Territorial, Social and Economic Challenges* (83-97). New York: Edward Elgar

Κοινοτικές Πρωτοβουλίες

<https://www.uia-initiative.eu/en/about-us/what-urban-innovative-actions>

Δικτύα πόλεων:

Eurocities: <https://eurocities.eu/>

Μητροπόλεις: <https://www.eurometrex.org/>

URBACT: <https://urbact.eu/>

Πύλη της ΕΕ με Εκθέσεις και πληροφορίες για τα Ευρωπαϊκά Αστικά Προγράμματα:

https://commission.europa.eu/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development_en

Ενότητα 5:

Η συγκρότηση και η μορφολογική ιδιαιτερότητα της Μεσογειακής πόλης

Σκοποί ενότητας

Η ενότητα συζητά την ιδιαιτερότητα του μεσογειακού αστικού χώρου, εξετάζοντας τις διαδικασίες της συγκρότησης και της κατανομής του οικιστικού χώρου στην Ισπανία την Ελλάδα και την Πορτογαλία.

Οι μεσογειακές πόλεις, υποστηρίζεται, αποτελούν ένα ιδιαίτερο παράδειγμα αστικοποίησης, χωρίς εκβιομηχάνιση. Οι διαδρομές εξάρτησης που εμφανίζουν οι μεσογειακές πόλεις αφορούν τόσο ζητήματα μορφής και λειτουργικότητας, όσο και προτύπου διακυβέρνησης· ιδιαιτερότητες οι οποίες «σημαδεύουν» τη θέση και τις αντιστάσεις τους στα πλαίσια την νεοφιλελεύθερης αστικής αναδιάρθρωσης, αλλά και το χαρακτήρα της συμμετοχής τους στα αστικά προγράμματα της ΕΕ.

Λέξεις κλειδιά: Μεσογειακή πόλη, αστικοποίηση χωρίς εκβιομηχάνιση, κατανομή του οικιστικού χώρου, αυθόρμητη δόμηση, στεγαστικός διαχωρισμός

Περιεχόμενα ενότητας

Το μεταπολεμικό κύμα αστικοποίησης στη Νότια Ευρώπη.

Αστική μεγέθυνση χωρίς εκβιομηχάνιση.

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αστικοποίησης: διπολική ανάπτυξη & σχεδιασμός.

Μεσογειακή πόλη και κοινωνικο-οικονομική αναδιάρθρωση.

Οι μεσογειακές πόλεις στα Ευρωπαϊκά προγράμματα

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Λεοντίδου, Λ. (2001) *Πόλεις της Σιωπής: Εργατικός Εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909-1940*. Αθήνα: Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ.

Μαλούτας, Θ. (2018) *Η κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας: Κοινωνικές ομάδες και δομημένο περιβάλλον σε μια νοτιοευρωπαϊκή μητρόπολη*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Χαστάογλου, Β. (2001) Πόλεις και Οικιστικό Δίκτυο της Μεσογείου. Στο Ν. Μοδινός (Επιμ.) Η Οικογεωγραφία της Μεσογείου. Στοχαστής: Αθήνα.

Χωριανόπουλος, Γ. και Παγώνης, Θ. (2020) Στα ίχνη της Μεσογειακής πόλης: Αστικότητα, σχεδιασμός και διακυβέρνηση στην Αθηναϊκή Μητρόπολη. Αθήνα: Κριτική (κεφ. 1)

Κοινωνικός Άτλαντας της Αθήνας (<http://www.athenssocialatlas.gr/>). Διαδικτυακή πύλη με εύληπτα ακαδημαϊκά λήμματα

Οι Ελληνικές πόλεις στα Ευρωπαϊκά προγράμματα κ' δίκτυα

Ανδρικοπούλου, Ε. Γιαννακού, Α. Καυκαλάς, Γ. και Πιτσιαβά-Λατινοπούλου, Μ. (2007) Πόλη και πολεοδομικές πρακτικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Αθήνα: Κριτική (Κεφάλαιο 16)

Chorianopoulos, I. (2008) Institutional responses to EU challenges: Attempting to articulate a local regulatory scale in Greece. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(2): 324-343.

Tsapala, F. Chorianopoulos, I. Gaki, E. & Gialis, S. (2023) The Mediterranean City and EU integration: Divergent resurgence paths and new forms of north-south urban divide. *Cities*, 138, <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104352>.

Χωριανόπουλος, Ι. (2006) Αστική Διακυβέρνηση και Ανταγωνισμός: Οι Ελληνικές Πόλεις στις Ευρωπαϊκές Πρωτοβουλίες Αστικής Πολιτικής. *Γεωγραφίες*, 11: 19-33.

Ενότητα 6: Ανταγωνισμός, ανακλιμάκωση και αστική διάχυση

Σκοποί ενότητας

Η ενότητα εξετάζει τις θεσμικές μεταρρυθμίσεις και τις χωρο-κοινωνικές συνέπειες που σηματοδοτούν και συνοδεύουν τις νέες (ανταγωνιστικές) προτεραιότητες της αστικής πολιτικής και του χωρικού σχεδιασμού στις χώρες της ΕΕ. Το ζητούμενο της στήριξης της τοπικής ανταγωνιστικότητας, υποστηρίζεται, αναζητάτε, καταρχάς, μέσω της θέσπισης νέων βαθμίδων χωρικής διακυβέρνησης προκειμένου να εξυπηρετηθούν αρτιότερα οι νέοι πολιτικοί στόχοι. Τη διαδικασία της «ανακλιμάκωσης» ακολουθεί η παράλληλη ανάδειξη της αναπτυξιακής / επιχειρηματικής διάστασης σε πρωτεύοντα στόχο των τοπικών αυτοδιοικήσεων, αλλάζοντας τόσο το τοπικό πολιτικό πλαίσιο όσο και τους ρυθμιστικούς και αναδιανεμητικούς στόχους της χωρικής πολιτικής.

Το δεύτερο μέρος της ενότητας μεταφέρει τη συζήτηση στην Ελλάδα, εστιάζοντας σταδιακά στην Αθήνα, υπογραμμίζοντας τη σχέση ανάμεσα στις χωρικές πολιτικές στήριξης της ανταγωνιστικότητας και στις σύγχρονες τάσεις αρρύθμιστης εξάπλωσης της πόλης.

Λέξεις κλειδιά: Ανακλιμάκωση, ανταγωνισμός, αστική διάχυση, Αθήνα, Μεσόγεια.

Περιεγόμενα ενότητας

Χωρικές κλίμακες ρύθμισης: Απτές και σχεσιακές

Οι μεταρρυθμιστικές διαδρομές των κρατικών χωρικών δομών: Η εμπειρία της Ευρώπης

Αστική ανταγωνιστικότητα και χωρικός σχεδιασμός

Αστική διάχυση στην Αθήνα: Το «Ρυθμιστικό Σχέδιο» και το διακύβευμα του ανταγωνισμού

Πολιτικές στήριξης της ανταγωνιστικότητας: οι διαστάσεις της ‘προσφοράς’ και της ‘ζήτησης’

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Brenner, N. (2004) Urban governance and the production of new state spaces in Western Europe, 1960–2000. *Review of International Political Economy* 11(3): 447–88.

Chorianopoulos I. Pagonis, T., Koukoulas, S. Drymoniti, S. (2010) Planning, competitiveness and sprawl in the Mediterranean city: the case of Athens. *Cities*, 27(4): 249-259.

Γοσποδίνη, Α. Μπεριάτος, Η. (2006) Τα νέα αστικά τοπία και η Ελληνική Πόλη. Αθήνα: Κριτική Βεριατός, Ε. & Gospodini, Α. (2004) ‘Glocalising’ urban landscapes: Athens and the 2004 Olympics. *Cities* Vol. 21, No. 3: 187–202.

Leontidou, L, Afouxenidis, A, Kourliouros, E & Marmaras, E (2007) Infrastructure-related urban sprawl: mega-events and hybrid peri-urban landscapes in Southern Europe. Στο, Couch, C, Leontidou, L και Petschel-Held, G (Επιμ.) *Urban Sprawl in Europe: Landscapes, Land-use Change and Policy*. Blackwell, Oxford (σελ. 71-101).

Χριστοδούλου, Χ. (2015) *Τοπία αστικής διάχυσης: Αστικοποίηση & πολεοδομικός σχεδιασμός. Η περιφέρεια της Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Χωριανόπουλος, Γ. & Παγώνης, Α. (2019) Συνέχειες και ασυνέχειες στην πορεία της Μεσογειακής πόλης: Όψεις της αστικής διάχυσης και πολιτικής στην Αθήνα. Στο, Α. Αφουξενίδης, Σ. Γκιάλης, Θ. Ιωσηφίδης και Η. Κουρλιούρος (Επιμ.) *Γεωγραφίες στην εποχή της ρευστότητας: Κριτικά δοκίμια για το χώρο, την κοινωνία και τον πολιτισμό προς τιμήν της Λίλας Λεοντίδου*. Αθήνα: Προπομπός (σελ. 299-294).

Χωριανόπουλος, Γ. και Παγώνης, Θ. (2020) Στα ίχνη της Μεσογειακής πόλης: Αστικότητα, σχεδιασμός και διακυβέρνηση στην Αθηναϊκή Μητρόπολη. Αθήνα: Κριτική (κεφ. 2).

Ενότητα 7: Η εξέλιξη της Αστικής Πολιτικής στην Αθήνα

Σκοποί ενότητας

Η ενότητα αναφέρεται στο πεδίο της αστικής πολιτικής στην Μητροπολιτική Αθήνα και εξετάζει το πώς αυτή διαμορφώνεται στο διάστημα των τελευταίων δεκαετιών. Στο διάστημα αυτό καταγράφονται διεθνώς σημαντικές αλλαγές στο πλαίσιο της αστικής πολιτικής που συνδέονται με τις μεταβολές στην οργάνωση της παγκόσμιας οικονομίας και τις συνθήκες της χωρικής ανάπτυξης οι οποίες βρίσκουν σημαντικές ανταποκρίσεις στο σχεδιασμό της Μητροπολιτικής Αθήνας. Το κεντρικό ερώτημα που διερευνάται είναι πώς η αστική πολιτική στην Αθήνα επαναπροσδιορίζεται σε ανταπόκριση προς αυτές τις αναδυόμενες προκλήσεις του και σε ποιο βαθμό εξακολουθεί να προδιαγράφεται από την πορεία της εγχώριας αστικοποίησης. Η ενότητα θα εστιάσει στο ρόλο και στην εξέλιξη του Ρυθμιστικού της Αθήνας, καθώς και στην επίδραση του στόχου της ανταγωνιστικότητας και των Ολυμπιακών Αγώνων στο πλαίσιο της αστικής πολιτικής. Η χρήση παραδειγμάτων (πολιτικών, εγχειρημάτων και συγκεκριμένων χωρικών παρεμβάσεων) συνοδεύει την ανάλυση.

Λέξεις κλειδιά: Μητροπολιτική κλίμακα πολιτικής, ολοκληρωμένες αστικές παρεμβάσεις, Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας, ανταγωνισμός των περιοχών.

Περιεχόμενα ενότητας

Ορισμοί της αστικής πολιτικής.

Η συγκρότηση του πεδίου της αστικής πολιτικής στην Ελλάδα.

Η θεσμικό της περιβάλλον της αστικής πολιτικής τις δεκαετίες του '80 και '90.

Η συγκυρία των Ολυμπιακών Αγώνων και η κυριαρχία του στόχου της ανταγωνιστικότητας.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Ηλιοπούλου, Ε. & Μ. Μαντουβάλου (2017) Ο Ρυθμιστικός Σχεδιασμός της Αθήνας και η κρίση. Αντλώντας από τις διαφορές μεταξύ του Σχεδίου ΡΣΑ 2011, του νόμου ΡΣΑ 2014 και την ανατροπή στους μηχανισμούς διαχείρισής του. Στο: Μητροπολιτική Περιοχή της Αττικής: Όψεις της Κρίσης στην Πόλη και την Κατοικία και οι Αρχιτέκτονες. Μεταλλαγές στις Διαδικασίες Χωρικής Παραγωγής και Σχεδιασμού. Συνέδριο ΣΑΔΑΣ, Αθήνα ΕΜΠ, 20-22 Οκτωβρίου 2017.
- OECD (2019) OECD Principles on Urban Policy. OECD Centre for Entrepreneurship, SMEs, Regions and Cities.
- Σαρηγιάννης, Γ. (2010) Τα ρυθμιστικά σχέδια Αθηνών και οι μεταβολές των πλαισίων τους, Greekarchitects, διαθέσιμο στο: <http://www.greekarchitects.gr/gr/αρχιτεκτονικες-ματιες/τα-ρυθμιστικά-σχέδια-αθηνών-και-οι-μεταβολές-των-πλαισίων-τους-id3464> .
- Τριάντης Λ. (2017) Το θεσμικό πλαίσιο του χωρικού σχεδιασμού για το Κέντρο της Αθήνας: Όψεις του στρατηγικού και του κανονιστικού σχεδιασμού. Στο: Μαλούτας, Θ., Σπυρέλλης, Σ. (επιμ.) Κοινωνικός Άτλαντας Αθήνας. Ηλεκτρονική συλλογή κειμένων και εποπτικού υλικού.
- UN-Habitat (2015) National Urban Policy: A Guiding Framework. United Nations Human Settlements Programme.
- Χωριανόπουλος, Γ. και Παγώνης, Θ. (2020) Στα ίχνη της Μεσογειακής πόλης: Αστικότητα, σχεδιασμός και διακυβέρνηση στην Αθηναϊκή Μητρόπολη. Αθήνα: Κριτική (κεφ. 4)

Ενότητα 8: Αστική λιτότητα και διακυβέρνηση: Η περίπτωση της Αθήνας

Σκοποί ενότητας

Η ενότητα εξετάζει τις αστικές πολιτικές της λιτότητας στην Ελλάδα, εστιάζοντας στην ανάδυση συνεργατικών μορφών διακυβέρνησης. Συζητά τις βασικές περιόδους λιτότητας που ακολούθησαν την ένταξη στην ΕΕ (1981), και αναδεικνύει τις αλλαγές που επέφερε η λιτότητα στα επίπεδα διοίκησης της χώρας (ανακλιμάκωση), καθώς και στις σχέσεις ‘τοπικού’ – ‘κεντρικού’.

Το μάθημα θα εστιάσει στη μετα-καλλικρατική Αθήνα και στις επιπτώσεις της λιτότητας στην πόλη, τόσο σε κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο, όσο και στο πεδίο της τοπικής αυτοδιοίκησης. Στην Αθήνα, υποστηρίζεται, μια θεσμικά και δημοσιονομικά εξασθενημένη τοπική αυτοδιοίκηση, προκειμένου να ανταπεξέλθει στις προκλήσεις που δέχεται η πόλη, άνοιξε τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων σε εταιρικούς και κοινωφελείς (φιλανθρωπικούς) οργανισμούς του τρίτογενούς τομέα, εμφανίζοντας μια μορφή διακυβέρνησης που χαρακτηρίζεται ως ‘επιλεκτικός πλουραλισμός’ (elite pluralism).

Λέξεις κλειδιά:

Ανακλιμάκωση και λιτότητα, κοινωνική πολιτική, φιλανθρω-καπιταλισμός

Περιεχόμενα ενότητας

Οι κρίσεις λιτότητας (1980-2018) και οι προσπάθειες χωρικής ανακλιμάκωσης
Το ευρώ και οι μεταφερόμενες πιέσεις δημοσιονομικής προσαρμογής στις πόλεις
Η κοινωνικο-οικονομική κρίση στην Αθήνα
Η κοινωνική πολιτική το Δήμου της Αθήνας
«Συγκεντρωτικός πλουραλισμός» και «φιλανθρω-καπιταλισμός»

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Arampatzi A. and Nicholls W.J. (2012) The urban roots of anti-neoliberal social movements: the case of Athens, Greece. *Environment and Planning A*, 44: 2591 – 2610.
- Chorianopoulos, I. and Tselepi, N. (2019) Austerity urbanism: Rescaling and collaborative governance policies in Athens. *European Urban and Regional Studies*, 26(1): 80–96
- Chorianopoulos, I. & Tselepi N. (2020) Austerity governance and bifurcated civil society: The changing matrices of urban politics in Athens. *Journal of Urban Affairs*, 42:1, 39-55.
- Coen D (2007) Empirical and theoretical studies in EU lobbying. In Coen D (ed.) *EU Lobbying: Empirical and Theoretical Studies*. New York: Routledge, 1-14.
- Davies JS & Blanco I (2017) Austerity urbanism: Patterns of neo-liberalisation and resistance in six cities of Spain and the UK. *Environment and Planning A*, 49(7): 1517–1536.
- Maloutas T (2014) Social and spatial impact of the crisis in Athens: From clientelist regulation to sovereign debt crisis. *Région et Développement*, 39: 149-166.
- Peck J (2012) Austerity urbanism. *City*, 16(6): 626-655.
- Χατζημιχάλης, Κ. (2018) *Τοπία της κρίσης στη Νότια Ευρώπη: Στα μονοπάτια της άνισης γεωγραφικής ανάπτυξης*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Χωριανόπουλος, Γ. και Παγώνης, Θ. (2020) Στα ίχνη της Μεσογειακής πόλης: Αστικότητα, σχεδιασμός και διακυβέρνηση στην Αθηναϊκή Μητρόπολη. Αθήνα: Κριτική (κεφ. 5)

ΤΡΟΠΟΣ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Το μάθημα έχει σεμιναριακό χαρακτήρα και προϋποθέτει την συμμετοχή των φοιτητών-τριών. Καταρχήν θα καλύπτεται η προτεινόμενη βιβλιογραφία, η οποία όμως οποία θα συμπληρώνεται με πρόσθετη βιβλιογραφία που θα αναζητούν οι φοιτητές/τριες στη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου και το διαδίκτυο. Η παρουσίαση του θέματος που κάθε ένας/μια έχει αναλάβει να επεξεργαστεί, οφείλει να θέτει ερωτήματα και να προκαλεί συζήτηση και προβληματισμό.

Η αξιολόγηση/βαθμολόγηση γίνεται με βάση:

- Την πληρότητα κάλυψης των θεμάτων που παρουσιάζονται (30%)
- Την τελική εργασία (70%)

Κάθε εργασία συνίσταται στη συγγραφή ενός αυτοτελούς δοκιμίου, ενώ οι φοιτητές/τριες είναι ελεύθεροι να επιλέξουν το θέμα πάνω στο οποίο θα δουλέψουν στο πλαίσιο των ενοτήτων του μαθήματος.

- Το μέγεθος της εργασία δεν θα υπερβαίνει τις **3000** λέξεις (χωρίς βιβλιογραφία κλπ).

**Οι εργασίες είναι ατομικές και θα παραδίδονται στο τέλος του εξαμήνου μέσω της σελίδας του μαθήματος στο eclass, ενώ θα ελέγχονται από το λογισμικό **

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1) Δομή: Η εργασία θα χωρίζεται σε τρία μέρη:

A) Εισαγωγή, όπου θα αναφέρεται το αντικείμενο και ο στόχος της εργασίας. Η τελευταία παράγραφος της εισαγωγής θα παρουσιάζει τη δομή της εργασίας - μία συνολική εικόνα του κειμένου και των βημάτων ανάλυσης που ακολουθήθηκαν.

Παράδειγμα: «Η εργασία είναι χωρισμένη σε τρία μέρη / τμήματα / ενότητες. Το πρώτο μέρος αναλύει... Το δεύτερο... Στο τελευταίο μέρος...»

B) Κυρίως ενότητες (ενότητα 1, ενότητα 2, κοκ).

Γ) Συμπεράσματα.

2) Αναφορές:

A) Κυρίως Κείμενο:

Η αναφορά στις πηγές γίνεται απευθείας στο κείμενο με το σύστημα **Harvard**, π.χ. (Μαρμαράς, 2002: 145-147). Η πλήρης αναφορά στο κάθε βιβλίο / άρθρο / κεφάλαιο που χρησιμοποιείται γίνεται στο τέλος της εργασίας, στη βιβλιογραφία. Δευτερεύοντα στοιχεία παρατίθενται σε αριθμημένες υποσημειώσεις.

➔ Η εργασία θα πρέπει να παραπέμπει σε κάθε παράγραφο στις πηγές άντλησης ιδεών, πληροφοριών και εννοιών.

➔ Η χρήση διπλών εισαγωγικών («...») συνοδεύει την αυτολεξεί παράθεση κειμένων.

Βιβλιογραφία:

Στη βιβλιογραφία περιλαμβάνονται όλα τα έργα (βιβλία, μελέτες, άρθρα, στατιστικά δελτία, αναλύσεις στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο, ντοκουμέντα οργανισμών, κλπ) που χρησιμοποιήθηκαν κατά την εκπόνηση της εργασίας. Η παράθεση της βιβλιογραφίας γίνεται κατά αλφαβητική σειρά ονόματος συγγραφέα. Πιο αναλυτικά, παρατίθενται: α) το όνομα του συγγραφέα ή των συγγραφέων ή του φορέα· β) χρονολογία έκδοσης· γ) τίτλος έργου· δ) λοιπά προσδιοριστικά στοιχεία. Παράδειγμα του συστήματος **Harvard** αποτελεί η βιβλιογραφία του μαθήματος.